

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В МЕТОДИЦІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті класифіковано педагогічні концепти В.О. Сухомлинського, а саме: дитиноцентризм, культурологічний, природодоцільний, лінгводидактичний, родинновиховний концепти, які були трансформовані в методику і практику дошкільного виховання.

Ключові слова: трансформація, педагогічна парадигма, В.О. Сухомлинський, концепти.

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського має різноплановий і багатоаспектний характер. Його творчість поза вимірами часу, поза вимірами будь-якої педагогічної чи освітньої галузі. Адаже на будь-яке запитання сьогоденної науки і практики ми знаходимо відповідь у науково-педагогічній спадщині вченого, Педагога з великої літери, в цьому невичерпному джерелі інноваційної думки, невмирущої і багатощої скарбниці педагогічного досвіду, мудрості, натхнення.

У педагогічній спадщині вченого можна знайти вичерпні відповіді на безліч актуальних запитань дошкільної галузі освіти щодо виховання, розвитку і навчання дітей до школи. Зауважимо, що в назві жодної статті і книги В.О.Сухомлинський відсутні терміни "дошкільне виховання", "дошкільна освіта", натомість їх змістове спрямування можна впевнено назвати фундаментальними концептами виховання і навчання дитини в період дошкільного дитинства.

Докладний аналіз педагогічної парадигми В.О. Сухомлинського дозволив виокремити низку педагогічних концептів, на яких ґрунтується дошкільна педагогіка і всі фахові методики, розглядаючи їх як теоретико-наукові засади кожного навчального предмета. Серед них дитиноцентризм (культурологічний, морально-етичний), природодоцільний, лінгводидактичний та родинновиховний концепти.

Розглянемо їх докладніше.

Дитиноцентризм. У періодизації людського життя є особливий період – період дошкільного дитинства, період пізнання дитиною світу дорослих, людських відносин, у процесі яких відбувається формування у дитини тих якостей і властивостей людини і громадянина, які в майбутньому будуть визначати сенс і мету її життя, її потреби, спрямованість її праці і професійної діяльності. Світ дитинства має свою дитячу субкультуру, свої уявлення, свій стиль життя, свою мову, свій спосіб вираження того, що дитина сприймає і бачить. У дітей своя, відмінна від дорослих, реальність – це світ казок, фантазій, пісень, ігор, словотворення. У просторі дитинства присутня специфічне відчуття чарівності реального світу, яке не заважає дитині пізнавати цей світ, набувати сакрального досвіду як підґрунтя формування майбутнього громадянина.

На жаль, світ дитинства швидкоплинний, це лише початковий незначний за часом період життєвого циклу людини.

Дитинство може бути щасливим, якщо душа дитини є емоційно відкритою для спілкування з дорослими та своїми однолітками, якщо дорослі розуміють дитину. І навпаки, якщо дорослі своїм авторитетом намагаються перетворити світ дитинства у світ дорослих.

Отже трансформація світу дитинства у світ дорослих відбувається не завжди легко, здебільшого супроводжується кризовими явищами, конфліктами. Завдання ж дорослих і батьків, і вихователів, і педагогів забезпечити поступовий літичний (за термінологією Л.С. Виготського), безкризовий перехід дитини до нового дорослого соціально інформативно-комунікативного середовища. Зауважимо, що саме охорона дитинства була лейтмотивом усієї педагогічної діяльності В.О.Сухомлинського. Дитячий світ, писав учений, це світ особливий. Діти живуть своїми уявленнями про Доро і Зло, про честь і безчестя, про людську гідність. У них свої критерії краси, в них навіть своє вимірювання часу: в роки дитинства день видається роком, а рік – вічністю [6, с.8]. Як же дорослому вчинити так, щоб не зруйнувати цей чарівний світ дитинства? В.О.Сухомлинський відповідає: "Маючи доступ до казкового палацу ім'я якого Дитинство, я завжди вважав за потрібне стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за такої умови діти не дивитимуться на вас, як на людину, яка випадково проникла за брами їхнього казкового світу, як на сторожа, що охороняє цей світ, сторожа, якому байдуже, що робиться там, усередині цього світу" [6, с.8].

Яким же чином сучасний вихователь може стати партнером у світі Дитинства?

Насамперед це любов дитині. За словами педагога, без щирої, невдаваної і водночас мудрої, осмисленої любові й поваги до дітей немає й уміння виховувати їх. Означена сентенція була життєвим кредом В.О.Сухомлинського. "Що було найголовнішою у моєму житті? - Запитає учений. – Я без роздумів відповідаю: любов до дітей" [1, с.3].

Водночас педагог був переконаний, що тільки любити дитину замало, її треба знати, оскільки абстрактних дітей немає. Кожній дитині притаманні крім типових, загальних якостей, своєрідні, неповторні, індивідуальні риси. В цьому розумінні кожна дитина – унікальний світ, який потребує від вихователя використання не стандартного, а особливого педагогічного "ключика", особливого педагогічного такту.

"Знати дитину – писав В.О.Сухомлинський, - це та найголовніша точка, стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва".

Другим педагогічним кредом Василя Олександровича було: "Діти пізнають світ, а я пізнаю дітей" [6]. Багаторічна педагогічна практика роботи з дітьми переконала вчителя, що ні в якому разі не можна створювати дитячий вимір часу. Звідси й поради молодим вихователям: дитина мусить пізнавати світ так, як цього вимагає сама природа дитинства, а не так, як нам дорослим видається кращим; не втискуйте дитину в прокрустове ложе дорослого сприймання.

Ще в ті часи вчений застерігав педагогів не вдаватися до комплексного, інтегрованого, прискореного навчання, що, на жаль, сьогодні широко пропонується в дошкільній освіті.

Культурологічний (морально-етичний) концепт. У педагогічній парадигмі В.О.Сухомлинського провідне місце посідає ідея гуманізму, людяності і доброзичливості. Вчений був переконаний. Що кожна дитина повинна бути щасливою, допомагати дитині бути щасливою – обов'язок вихователя. Для цього він радив педагогам створити для дітей 6-10 років "школу сердечності", яка буде озброювати дітей азбукою моральної культури, формувати в них тонкі сердечні людські взаємини. Він радив вихователям вчити дітей добру, любові, милосердю і розробив для цього своєрідну Азбуку моральної культури дітей. Наводимо декілька вишуканих педагогом мудрих моральних сентенцій, як – от:

- "Будь добрим і чулливим до людей. Допомогай слабким і беззахисним. Не задавай людям прикрості. Поважай та шануй матір і батька, вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став людиною з добрим серцем і чистою душею".

- "Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром." [6, с.125].

Отже, засвоєння дітьми дошкільного віку азбуки моральної культури допоможе їм опанувати норми і правила поведінки і легко адаптуватися в новому шкільному колективі.

Природодоцільний концепт. Актуальним і співзвучним сьогоденню є погляди В.О.Сухомлинського на екологію Дитинства, охорону дітей від перевантаження інформаційними відомостями. Він наголошував, що дитина "жива істота, а її мозок, найтонший, найніжніший орган, до якого треба ставитися дбайливо і обережно" [6, с.127]. За переконанням вченого, "життєдайним джерелом" розумового розвитку дитини є природа. Лейтмотивом педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського є такі його слова: "Я буду так вводити малюків у довкілля, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерел мислення й мови - чудової краси природи" [6, с.32]. так народились у педагогічній спадщині вчителя – новатора "Школа радості", "Школа під блакитним небом", "Зелений клас", "Подорож у природу", "Книга природи", змістовою лінією яких було прилучення дітей до джерела думки, джерела роздуму і мови, джерела духовності, до витоків самої людини як живої мислячої істоти і водночас охорона, за його словами "періоду дитинства, нервової системи дітей, мозку від перевантаження" [6, с. 44].

Висловлене 50 років тому назад концептуальне положення про природодоцільність у вихованні дитини, про екологію Дитинства, стрижнем якого виступила царина рідної природи, знайшло свій подальший розвиток у розроблених нами програмі "Моє довкілля" [1] та підручнику для вихователів дошкільних закладів "Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільних навчальних закладах" [4].

Лінгводидактичний аспект. Спадщина В.О. Сухомлинського досить повно й образно відображає думки і почуття вченого і педагога – практика щодо місця і ролі рідного слова в навчально-виховній роботі з дітьми, які викладено в низці наукових праць і статей ("Слово про слово", "Слово рідної мови", "Рідне слово", "Серце віддаю дітям" і т.ін.). Лінгводидактичний концепт В.О.Сухомлинського ми сфокусували в таких методологічних принципах:

- Принцип нерозривної єдності і взаємозв'язку держави, батьківщини і рідної мови. Вчений називає рідну мову "невмирущим джерелом", з якого дитина черпає знання про своє місто і село, рідний край, про життя своїх дідів і прадідів, минуле й сучасне. Реалізація цього принципу в ранньому дошкільному віці сприяє вихованню дітей глибокого патріотизму, любові до рідного краю і батьківщини.

- Принцип народності, який відбито педагогом в Образі рідного слова, що є найголовнішим і найміцнішим зв'язком між минулими, нинішніми і майбутніми поколіннями народу. Тому твори українського фольклору є одним із важливих засобів збагачення словника дітей дошкільного віку.

- Принцип уваги до краси й милозвучності української мови. Образ рідного слова в усій його красі і величності приходить до дитини у змісті українських казок і малих жанрів українського фольклору. Мова народу – це шлях до пізнання своїх національних коренів та пізнання самого себе, це відповідь на споконвічне запитання: "Хто ти є?" - і вона може бути єдиною: "Я дитина українського народу. Я українець (українка)".

- Принцип сенсифікації духовного розвитку особистості реалізується також через образ рідного слова. У статті "Рідне слово" В.Сухомлинський підкреслює, що "мова – духовне багатство народу", а мовленнєва культура – це "дзеркало її духовної культури", це образ її почуттів, думок, ставлення до

інших, що передається у словах рідної мови, а рідна мова виховує національну психологію, національний характер, національну самосвідомість.

- Принципи інтеракційної діяльності й сенсорно-лінгвістичного розвитку дитини та навчання рідної мови знайшли своє втілення у своєрідному підході В.О.Сухомлинського до навчання дітей розповідання і грамоти. Багаторічний досвід роботи з дітьми переконав педагога в необхідності використання природи як сенсорної, чуттєвої основи мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Невимушено під час екскурсій і спостережень у природі діти малювали, складали розповіді, підписували малюнки літерами, вчилися писати, читати, любити й охороняти рідну природу.

- Принцип емоційної насиченості й естетичної спрямованості мовленнєвого розвитку дітей, який учений пропонує реалізувати в подорожах до природи, в спеціально обладнаних кімнатах казок, у процесі літературних ранків і свят, шляхом читання і розповідання дітям казок та оповідань які складають для дітей сам учитель.

- Наріжним каменем лінгводидактичної спадщини вченого є принципи національної спрямованості мовленнєвого розвитку дитини, який тісно переплітається з принципом урахування вікових особливостей дітей. Означені принципи реалізовані нами в тематичних програмах для дошкільних навчальних закладів "Мій рідний край, моя земля. Українське народознавство в дошкільному закладі" [2] та "Мовленнєвий компонент дошкільної освіти" [3].

Родинновиховний концепт. Сім'я – це первинний природний виховний соціальний осередок формування найближчих людських почуттів: тут народжується і поглиблюється любов до матері і батька, бабусі й дідуся, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури. За словами В.О.Сухомлинського батьківська педагогіка є серцевиною народної виховної практики [7]. Що ж батькам потрібно зробити, щоб у сім'ї виросла справжня людина, справжній громадянин своєї країни? Як виховувати дітей? Яким чином знайти гармонію батьківської любові і вимогливості? Як дати дітям щастя? Відповіді на всі споконвічні запитання ми знаходимо, а б так означила, в узагальненому катехізисі батьківської педагогіки В. Сухомлинського, зміст якого складають принципи виховання дітей у сім'ї та пам'ятка для батьків. Щодо принципів, то, на мою думку, їх можна класифікувати таким чином: принципи гуманізації, єдності вимог і поваги до особистості дитини, взаємозв'язку виховання з працею, принципи опори на позитивні взаємовідносини в сім'ї та відповідальність батьків за виховання дітей.

Викремленні нами з педагогічної спадщини В. Сухомлинського принципи знайшли своє втілення у гаслах – зверненнях до батьків, які на нашу думку, можна згрупувати у своєрідну "Пам'ятку для батьків", кожне з яких починається закликом "Пам'ятай!" Дозволимо собі навести для прикладу одне з них - "Пам'ятайте, що той, хто не зумів продовжити себе у своїх дітях, забуває, що в старості його чекає самотність. У споконвічному прагненні до батьківства і материнства виявляється духовний, моральний порив, досягнутий людиною як щастя. Це порив до того, щоб залишити себе у своїх дітях, продовжити своє буття, утвердити моральні цінності, досягнуті, знайдені, здобуті попередніми поколіннями, помножені крихтами власного досвіду, власного творіння і творчості" [7, с.578].

Отже, принципи і гасла пам'ятки відбивають всю суть батьківської педагогіки Василя Сухомлинського, яку ми спробували визначити таким чином. Батьківська педагогіка – це полікомпонентний утвір, заснований на традиціях, звичаях, обрядах народної педагогіки, які підтримуються батьками; вона обіймає принципи, норми, правила, методи і прийоми, а також перевірений віками досвід національного виховання дітей у умовах родини.

Отже, розглянуті педагогічні концепти В.О. Сухомлинського є теоретичними засадами виховання і навчання дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богуш А.* Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі / А. Богуш. – К.: Видавничий дім "Слово", 2008.
2. *Богуш А.М.* Українське народознавство в дошкільному навчальному закладі. Програма та довідковий матеріал вихователя дошкільних закладів / А.М. Богуш. – Запоріжжя, 2005.
3. *Богуш А.М.* Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А.М. Богуш. – Одеса: "Ярослав", 2004.
4. *Богуш А.М.* Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – К.: "Слово", 2008.
5. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори у 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – Т.І. – К.: "Рад. шк.", 1976.
6. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – Т.3. – К., 1976.
7. *Сухомлинський В.О.* Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – Т.5. – К.: "Рад. шк.", 1977.

Подано до редакції 20.09.2010